

ЧАСТИНА ЧЕТВЕРТА

XXIII

НЕВЗНАЧАЙ СВОЇ

Була темна осіння ніч. Дош, як крізь підситок, сіяв — густий та дрібний; з землі вставала важка пара, закутувала усе в своє вогке запинало, котре не давало бачити, що діється на землі. Скрізь тихо, темно, сумно, наче у мертвому царстві. Під таку годину завжди важко дишеться, сумно живеться. Добрі люди, аби смеркло, мерщій засовуються по своїх домівках; з вікон низеньких сільських хат блимає світло якимись жовтими кружалами. Кожному чогось не по собі. Всяк не знає, що розпочати, як би хоч трохи розважитись... Чоловіки: одні — чоботи латають, другі — рукавиці плетуть, треті — ще інше... Жінки та дівчата — то прядуть, то сорочки шиють. Діти, позалазивши на піч, дрімають... У хаті тепло, тихо, — хоч і неясно: серед полу на перекинутім горщаті ледве блищить каганчик; як синя горошина, темно світить накіпїлий гніт... Якись померки окривають хату. Негода й туди залазить, і там своє бере! Коли не дощем обдає крізь лиху оселю, то в вікна; не важким туманом налягає, от як надворі, — то німим сумом по хаті снує, в журбу людей сповиває, тяжкою тугою в душу залазить, сном укриває... Оце дівчина співає-співає своїх любих пісень, а там — дивись: обірвався голос... слабшає... тихшає... поки й сама незчується, коли й як задубіє голка у недошитій мережці... Схилила над нею дівчина важку голову, заколивалася... дрімає.

— Що це ти, Марусю? уже й спиш? — пита її мати. — Ото дівка!..

Дочка кинеється, розкриває очі, мерщій за роботу береться. Чи пройшла ряд мережки, чи не пройшла, — гляне: мати й собі захиталася на гребені... Веретено падає з рук і, вдарившись об землю, розбуджує...

— Пху! що це воно справді так сон налягає?... — промовляє здивована мати.

— А з мене, небійсь, сміялися! — виправляється дочка.

— Сміялася ж... та, бач, і сама задрімала.

— Та воно щось і в мене робота з рук валяться, — уверне батько. — Будемо, мабуть, вечеряти та лягатимемо спати.

Це так дома, у себе в господі. А не дай же то, боже, в дорозі! Холод тебе наскрізь проймає; дрібний дош до самого голого тіла добирається; тре та мене тебе всього, наче трясця... Сумно, темно, спати хочеться, та холодно, мокро, аж кістки ломить; а тут ще й шлях кальний — коні ледве-ледве сунуть.

Такий і цілий день був перед тією ніччю. Прокинувся ранок та, не поздоровкавшись з світом ясного сонця, закутався у сивий туман, повився густою, як драглі, парою й повис над чорною землею. Незабаром і день настав — хмурий, невеселий; а там — і ніч налягла. Люди, мов тіні, снували у тому тумані, не бачили одно одного на п'ять ступнів; голос не сягав далеко, як під ясну годину, а тут же, в тій парі, й зникав... Важко, сумно, журливо.

А Чіпка, наперекір світові й людям, якийсь веселий, радий. Знай, насвистує крізь зуби веселу пісню, попихкуючи люльку. Робив він у хліві корито для свиней. За цілий день і в хату не навернувся. Насилу Мотря докликала обідати, як уже вечоріти стало.

— Що це ти, сину, так пристав до того корита, що й їсти забув?

— Та день веселий удався, мамо, — одмовив Чіпка, усміхаючись.

— Ну, вже веселий!.. Душі живої на улиці не побачиш.

Пообідав Чіпка та й знову у хлівець до корита. До самого смерку робив. Уночі вже увійшов у хату, впоравшись по хазяйству.

— Я, мамо, не буду вечеряти, — промовив, накинув на плече сірячину і хутко вийшов з хати.

— Куди ти, сину? — питає його навздогін Мотря.

Та сина — поминай як звали!

Мати повечеряла сама собі, лягла спочивати.

Чіпка, вийшовши з двору, повернув прямо у поле. Одійшовши, може, з верству од села, стулив пальці, приложив до рота і завив, як пугач. Далеко-далеко роздалось навкруги те журливе пугикання. Нігде ні одклику, ні одгону, — тільки собаки завалували на селі.

Чіпка пішов далі. Одійшовши з гони, знову завив. Здалека щось обізвалося до його — мов другий пугач. Чіпка побіг прямо ріллею на голос. Ще раз завив; знову одгукнулося йому тим же заводом, тільки уже ближче. Незабаром заманячили в сивому тумані якісь темні тіні.

— А хто там? — обізався чоловічий голос.

— Пугач! — наростяг гукнув Чіпка.

Тіні почали ворухтись, наближатись, більшати. Видно стало людську постать. Ще далі — Чіпка пізнав Лушню, Матню й Пацюка. З ними ще було чоловік п'ять невідомих.

— Добре здоров'я, панове товариство! — привітав їх Чіпка.

— Здоров! — одказали на його вітання.

— А що, пани-браття: де сю ніч будемо рибу ловити?

— Де більше влову, — одказав хтось.

— Та ще не знаємо, Чіпко, — каже Лушня. — Ось ці радять у Ставище до Гершка; а ти, либонь, хотів у Красногорку до пана?

— Та чи до Гершка, то й до Гершка: мені все одно! — одказав Чіпка.

— А в тебе ж струмент є? — пита його один з незнайомих братчиків.

— Ось у мене струмент! — Чіпка показав кулака. — Покоштує раз — удруге не схоче; а як улучу — не встане...

— Не дуже лишень ударяй на те, козаче, — обізався високий натоптуваний чоловік.

Чіпці здалося, що він десь цей голос чув, та не згадає де.

— Та ви ще не знаєте його, — каже до товстенького чоловіка другий, у московській одежі. — Як були ми в останній раз на погулянні, то він не пізнав мене у темряві та як уцілів своїм струментом по голові, — то я й очі витріщив...

— Ну, нам такого й треба! — одказує товстенький чоловік. — Тільки знай — у нас така установка: все, що не добув, на рівні часті паювати; а як піймався — хоч на шибеницю: знать, мов, не знаю, відать — не відаю!

— Ге!.. — одмовля Чіпка. — А у нас ще й така: коли піймався, то й не животіти тобі... У тюрму влізь та задави, щоб не видав часом.

— Наш! наш! — загукали кругом, плещуци в долоні, як чорти.

— Ну, а тепер до роботи... Гайда! — крикнув товстий чоловік, рушивши перший.

Другі — за ним слідом.

Пройшли вони ще, може, з гони — і наткнулися у темряві на дві повозки. Коло коней стояв якийсь незнайомий чоловік.

— Щоб вас чорт побрав! щоб ви вилопались! — лаяв він. — Ждав-ждав, уже й спав — нема... як у воду попадали. Уже мав був додому вертати...

— Не журися! Довго ждали, та добро придбали, — каже йому товстенький чоловік, указуючи на Чіпку.

— От, не видав! — одказав незнайомий та, не глянувши на Чіпку, перший скочив на повозку.

За його приводом побралосся усе товариство то на одну, то на другу... Швидко вони покотили полем — тільки кінські підкови хляпали та калюка на всі боки розбігалася од прудкої їзди...

Перед світом вертало дві повозки — прямували навпростець до Гудзевого хутора. На них — повно наших рибалок. Деякі лежали та спали; деякі так хилялися — дрімали; а два — поганяло. Доїхали до двору. Товстенький чоловік скочив з повозки, підійшов до хати.

— Явдохо! Явдохо! — гукає під вікно. — Відчини! «Це ж москаль?! — подумав здивований Чіпка. — Я-бо й чую, знайоме щось... Так бач, чого він багатіє та щороку стрійтсья?!» Блиснуло світло у щілину віконниці; скрипнули двері; брязнув цеп біля воріт; кинулись собаки. Ворота розчинилися. Повозки підїхали до рундука, стали.

— Ну, тепер у хату, пани-молодці! — каже москаль: — повечеряємо. А ми з Сидором коней розпряжемо.

— Давай, розпрягём! — одмовив Сидір по-московській і скочив з повозки до коней.

Повставали й другі з повозок, посунули у темні сіни, а потім — у хату, звідки світилося світло. Чіпка іде за другими, не пам'ятає сам себе: його обхопили і страх і радість... «Може, тепер вона не пізна тебе? забула вже?.. А може?..»

Тут саме увійшли у хату. Хата простора, чиста; кругом стін — липові лави, чисті, аж полискувані; у кутку образи мідяні розтворчаті... по стінах — під склом картини; стіл — трохи не через усю хату; на столі свічка горить...

— Добривечір у хату! — привітали усі москалиху, що стояла посеред хати з ключами у руках.

— Або доброго ранку, — одказала вона.

— А хіба воно вже ранок? — пита хтось з гурту.

— Та вже незабаром і світ, — одказує москалиха.

— Бач, а мені мов усього година минула, як виїхали.

— Гаразд, мабуть, порались... А чи стоїть же то шкурка за вичинку?

— Питайте он того! — одказує чоловік у московській одежі, тикаючи пальцем на Чіпку. — Ми оце порішили: отаманом його наставити.

— Хто ж то? — питає москалиха, прикрито дивлячись на Чіпку. — Щось мов знайоме, здається?..

— Чого ти, тітко, обдивляєшся мене, як вовка? Я такий же, як і всі! — каже Чіпка, не видержавши її пильних оглядин.

— Та я немов тебе де бачила?

— Може, й бачила... не знаю.

— Чи не Варениченко?

— Може, й він...

— Хто Варениченко? — пита москаль, увійшовши з Сидором у хату.

— Та ось — цей! — указує москалиха на Чіпку.

— Ні, жінко, — каже, усміхаючись, москаль, — то, мабуть, обух або довбня, а не вареник! Не так він від одного замаху уложив того кацапа, що в Гершка ночував. А кацап — я тобі скажу — все одно, що ведмідь... Як піймав мене у лабети, як придавив, — то в мене й дух у п'яти заліз! Добре знаю, що, коли б не він, — тільки б і світа бачив... Хіба б, може, одні кісточки привезли додому, — та й ті не цілі: потрошив би проклятий ведмеда... Оже, спасибі, виручив!..

— За те, мабуть, немала й камза перепала? — питає хтось.

— Та буде з нас, — одказує Чіпка, витягаючи гаман з кишені й кидаючи на стіл. — Трохи лиш чи не більш од жидівських! — та, витягнувши другий, кинув теж на стіл.

Усі так і обступили кругом столу.

— Та ще всіємо, братця, поділити, — обізвався Максим. — А тепер ось що, стара: чи нема там чого попоїсти братчикам?

Явдоха кинулась у другу хату. Незабаром цілий стіл був заставлений усякою стравою: борщем, кашею, печеним поросям. Видно, москалиха дожидала гостей з роботи, — наготувала всячини...

Метнувся Максим і собі. Де не взялося півбарила горілки.

Позалазили братчики за стіл, обсіли на ослонах навкруги. Пройшов Максим разів зо два кругом чаркою, — на дні барила тільки торохтіла воронка. Усі кинулись на страву, мов три дні не їли... Явдоха вийшла у другу хату.

— Чи ти, Галю, не знаєш Варениченка? — пита москалиха дочки, увійшовши до неї в хатину.

— Якого Варениченка? Ні, не знаю.

— А того, що живе за Пісками?.. Того Вареника, що — розказують — разом на двох жінках був жонатий?..

— Ні, не знаю.

— Ось піди назнорошне подивися: який з його красень! широкоплечий; волос, як галка, чорний; а очі... карі, ясні та блискучі!

Галя устала з ліжка, накинула швиденько на себе спідницю, керсетку на плечі, ухопила печене порося — пішла.

— А й ти вже виспалась? — пита її батько. Галя нічого не одказала. Вона поставила печеню на стіл, сама задивилася на Чіпку.

— Здоров був, давній знайомий! — мовила вона до його, любенько усміхаючись.

— Здорова, Галю, — одмовля Чіпка. Серце у його забилося; любо йому стало, весело,

що Галя ще й досі пам'ятає його.

— А ти як його знаєш? — пита її батько.

— Він мене, поганий, злякав був — отут на полі, — защебетала весело до батька Галя, вказуючи рукою у той бік, де злякав її Чіпка.

— Як же він тебе злякав?

— А так: я сиділа, вінок плела; а він скрався — та й злякав...

— Ага... Ну, йди ж спати, сороко! — каже батько.

— А то зостануся тут — на його дивитись, чи що?! — хутко вимовила Галя й юркнула з хати.

«Раю мій... щастя моє! — подумав Чіпка. — Ще ж ти не втекло від мене й досі?!»

Після вечері поділилися грішми; заховав кожен по три сотні. Потім унесли соломи, розіслали долі, заслали ряднами, полягали покотом.

Незабаром усі, як побиті, поснули. Один Чіпка не спить. Перекидається з одного боку на другий, мов що кусає його; душно йому, важко; плющить він очі... йому ввижається Галя. Така ж весела, хороша, — хоч би на крихту змінилася; така ж смілива, жартівлива... «А то ж то й вона, — дума Чіпка, — розбишацька дочка!... Дивно й чудно... Хай ми волоцюги, пройдисвіти, — часом без шматка хліба, у драній одежині, без шага грошей за душею, з одними голими руками, босими ногами та з голодними ротами... ні добра, ні достатків... хай ми крадемо, розбиваємо... голову під усякі пригоди підставляємо... хай, кажу, ми... А москалі?.. Хата — як рай той; жінка — як пані; одним одна дочка — янгол... а худоби всякої, багатства?.. А й він!.. І він — такий же бурлака, такий же злодюга, розбишака, як наш браті! Чого?.. для чого?.. Навіщо це йому?.. Чудно й дивно!»

І лупить Чіпка свої очі у темну темноту, дивиться-доглядається, прислухається... Нічого ні видно, ні чути. Тихо, сумно... Ось щось зразу залопотіло... Мороз пробіг вповодж спини; волосся полізло вгору... «Ку-ку-ріку-у-у!» — прокричав десь поблизу півень — і замовк... Чіпка сплюнув, перекинувся на другий бік. Знову тихо, сумно... Ось хтось з товариства гукнув сонним голосом: «Глуши, брат, його!.. глуши!.. А ну-ну... от-так його! от-так!..» Глухо пронісся той викрик по хаті; страшно, тяжко, немов голос з-під землі; черкнувся він Чіпчиного вуха та й замер... наче проглинула його тьма темна. «І сниться ж йому, що недавно очевидячки було!» — подумав, здригнувши. Чіпка... А тут сон — мов безвісти забіг, і на думку не зійде. «Піти хоч люльки покурити».

Устав Чіпка тихо, налапав двері, нишком вийшов у сіни. Темно, хоч око виколи. Насилу Чіпка намацав сінешні двері. Загарчали вони, як собаки, не відчиняючись. Одначе важка рука Чіпчина їх подужала: вони подалися таки геть, зарізавшись у долівку...

Він вийшов на рундук. Дощ пороснув йому у гаряче лице — густий та холодний.

— Пху, навісний! коли вже ти перестанеш? — сказав уголос Чіпка та й подався у сіни, витираючи свиткою вид. Далі — став над порогом, послав руку в кишеню, витяг гаман, люльку, наложив тютюном, налапав у гамані крицю, креміль, приложив губку... Черк! І посипались, як зорі, ясні іскорки додолу. Темнота усміхнулася, побачивши хоч невеличкий світочок... Губка засичала на кремені. Узяв її Чіпка обережно, положив у люльку, придавив нігтем. Потяг раз, удруге, — осіяли сіни, й важкий дим потягся

невеличкими мотузочками, закручуючись угорі, мішаючись з темрявою... Стукнув верхняк, дзенькнула, криця об кремінь, падаючи в гаман, і, зашморгнувши його, послав Чіпка назад у кишеню.

Обперся Чіпка об одвірки, одхилив трохи двері, випускав дим надвір, де він змішувався з дощем і зникав у темряві. А темрява стояла страшенна, чорна: дальше одвірків нічого Чіпка не бачив, хоч як не прищурював своїх бистрих очей, як не придивлявся, щоб розглядіти, як воно у москаля в дворі... Одні тільки вертунці часом літали перед його очима.

Коли це, чує Чіпка, рипнули двері. Чиясь тиха поступ зашамотіла у сінях. Чіпка одкрив верхняк, потяг люльку, — огонь осіяв сіни і... диво... перед Чіпкою стояла Галя! У тонкій білій сорочечці, трохи розхристаній, у одній спідниці, з розкинутими косами, що, як дві гадини, спадали на її білу шию і спускалися на мов виточені з білого мармуру плечі, стояла вона перед ним, як русалка, з кухликом у руках.

— Галю! — тихо скрикнув Чіпка.

— А ти чого, бузувіре, тут у сінях кадиш? Напер, кажеш, повні сіни, що й дихнути не можна! — защебетала вона, пізнавши Чіпку.

— Галочко!.. чого ти боса вийшла?.. Тепер дощ, калюка... покаляєш свої білі ніженята...

— А тобі що за діло? Хіба ти їх кохав?

— Хоч не кохав, так укохав, Галю, — шепче стиха Чіпка, ледве переводячи дух.

— О, ви всі любі та жалісливі... А людей, як курей, ріжете! — промовила вона суворо. Голос її окликався гнівом, докорою, огидою. «А твій батько? — подумав Чіпка. — А сама ти?..» — трохи не сказав, та язик став руба, у грудях дух сперло.

— Хіба ми ріжемо? — ледве вимовив, перевівши дух: — ми тільки рівняємо багатих з бідними...

— Рівняєте?! Геть, пусти! Я кухоль виполощу... Одіпхнула вона Чіпку од одвірків. Він подався у сіни. Галя вийшла на рундук, линула воду з кухля, а дощ їй пороснув прямо у вид.

— Ух! — задрижавши, скрикнула вона, — яке холодне... — та мерщій у сіни — прямо на груди Чіпці, котрий однією рукою держався за одвірки, а другою за двері.

Як почув Чіпка, що до його грудей приникли її гарячі груди, — опустив розставлені руки та й обвив їх кругом її стану... Галя затрусилася, порвалася вперед... та й схилила на його груди свою голову.

— Галочко!.. рибочко мояі. — шепче Чіпка, а в самого серце, як молотком, гамселиць об груди. — Ти мене любиш?.. зірочко моя!.. — очі його засвітили на всі сіни, як у звірюки, коли вона кидається на свою здобич.

— Пусти... пусти мене!.. — пручається Галя. — Іди собі... геть!

А сама ще ближче, ще дужче горнулася до його. Незчувся Чіпка, коли опустився на долівку; незчувся, як посадив Галю на коліна до себе; незчулася й Галя, як приникла головою на його груди... Затріпалось в неї серце, як пліточка в неводі... Мовчать обоє... Хвилинка-друга... третя...

— Де це ти був ціле літо?.. — шепоче вона, — що на поле не виходив?.. Хтось другий

ходив замість тебе... То твій брат?

— Не брат то, Галю!.. То мій ворог, що трохи не навек розвів мене з тобою...

— А я думала... Я думала: де це він? Чи не вмер, бува? Чи, може, одружився?..

— Хіба б тобі шкода було... якби я вмер? шкода?

Галя мовчала та ще дужче горнулася до його.

— Галю!.. — стиха обізвався він.

— Чого?..

— Ти... ти кохаєш мене?.. любиш мене?.. моя ясочко!.. Правда, кохаєш мене?..

Галя, як змія, обвилась коло його шиї — й міцно стиснула її своїми руками; уста черкнулися уст — та й злилися у довгий, гарячий поцілунок... Чіпка од нестяму розвів руки. Галя висковзнула — і скрилася.

Опам'ятався Чіпка. «Тільки ж, тільки що тут була...» — думав він та давай кругом себе шарити. Нігде ніщо ні шерхне, ні стукне. Він підвівся з долівки... Темно, пусто, тихо... Обмацав він кругом сіни... нема! «Не чуть же було, щоб і двері скригнули», — подумав він і став прислухатись. Було тихо кругом, як під землею... «Утекла!» — промовив він сам до себе; засунув надвірні двері і тихо побрався у хату, де спало п'яне товариство.

Довго ще качався він на лігву; прислухався, як стукотало серце; чув, як барабанив дощ у віконниці, як півні викрикували, братчики спросоння бурмотали; думав — як це воно випало так несподівано; радів, як дитина іграшці; дивувався, як злодій, що, укравши, у старця торбину з цвілими сухарями, знайшов у ній страшенну силу грошей... Тільки перед світом заплющив очі і заснув тихим, одрадним сном.

Нерано прокинулись братчики. Дощ не вгавав, а по-вчорашньому сіяв, як крізь сито, й поривав до сну.

— Ану! рушай, братця, пора! — гукнув Лушня на всю хату, скочивши на ноги.

Один за другим стало товариство рушати. Один Матня не підводиться. Другі повиходили в сіни; повмивалися водою, що стояла у діжці; знову увійшли в хату. Матня ще лежить та зітхає на все горло. Незабаром до них і хазяїн прийшов.

— А що, дядьку Максиме, — пита Матня, розвернувшись, як кнур на барлозі, — чи буде чим похмелиться?

— Хіба ж тобі так у горло й лити? — одказав замість Максима Лушня.

— А хіба мені дорого устати?

Та з цим словом швиденько скочив на ноги та — нечесаний, розкудланий, з заспаною, невминою пикою — так і посунувся за стіл. Максим поздоровкався з панібратчиками, вийшов з хати.

— Та воно б же годилося й поприбирати, — сказав хтось з гурту. — Ач, яке райно!

— То вже хай хто хоче... — одказав позіхаючи, Матня.

— А ти? — питає Лушня, гостро глянувши на його.

— Про мене — й так гаразд...

— А як горілки нема?

— Чому нема?

— Тому, що райно в хаті...

— Ну, так що ж?.. Хіба воно буде за горілкою у рот тягтися? Хай собі лежить долі, та й годі!

Поки Лушня з Матнею вели таку розмову, другі, кожен вхопивши по оберемку, витаскали всю солому з хати. Тим часом вернувся й Максим з учорашнім боклагом; за ним увійшла й москалиха, несучи у одній руці два хліби, а в другій — здоровенну миску капусти.

— Оже й справді похмелятись будемо! — каже, усміхаючись, Матня, вглядівши москаля з боклагом.

— То ти хоч би пику вмив, — докоря йому Лушня.

— На біса я буду мити, коли дощ і без того обмиє.

— Ну, у тебе, брат Максим, як я вижу, маладцы таварищи! — обізвався до хазяїна одни з москалів — пушкар.

— Та ще ти й не бачив, москалю, наших славних діл! — одказує Лушня, ударяючи пушкаря по плечі рукою й опускаючись коло його на лаву. — Ось поживи лиш довше з нами — тоді побачиш, чи молодці, чи ні!

— Да уж, брат, и без таво видно, какие маладцы! Во — посмотри на ефтаво! — махнув рукою на Чіпку. — Да он бы пушку одним взглядом сбил с позиции... Смотри: у, какой!!

Чіпка не чув нічого того. Після вчорашньої стрічі він сидів собі мовчки у кутку та тільки знай кидав свій бистрий погляд на ті двері, якими вчора увійшла Галя. Думки його далеко літали; він не чув, не дослухався, що верзло товариство. Кагал, гармидер стояв у хаті, як у жидівській школі, аж поки Максим не почав частувати. Тоді усе затихло... роти заремигали; пальці раз поз раз опускалися то в миску з капустою, то в полумисок з огірками. Усі мовчали, надолужали над сніданням. Чутно тільки було, як на зубах тріщали огірки, капуста, як роти жували, плямкали...

— Суха! — перегодя трохи крикнув Матня, насилу проковтнувши цілу жменю капусти.

— Підмочимо, — обізвався Максим, беручись за боклаг.

Пішла рядова кругом столу; знову пальці заходили, роти заплямкали...

— Удавився! — каже, ікнувши, Матня і положив хліб на стіл.

Усі зареготалися, глядя на розкуйдану голову, на одутлу пику Матневу.

— Проткнемо! — одмовляє Максим, узявши боклаг у руки.

— Оцього, дядьку Максиме, — каже Лушня, — тільки прийми, то не знатимеш, як і одгребтись!

— Ничаво! — одказує по-московській Максим, підносячи чарку Матні.

— Вот ты и хахол, — обізвався до Матні москаль-пушкар, — а, право, порядки знаєшь! Тебе бы только гасударю служить...

— Служили ми вже, брате-москалю, — одмовляє Матня, — усюди, та дозналися, що нема краще, як боклазі з горілкою служити!..

Сміх, регіт окрив усю хату.

— Вот, что правда, то правда, — каже москаль, регочучись.

Максим обійшов по третій.

Після третьої розв'язалися язики. Піднявся крик, регіт, гомін. Утомилися вже роти жувати — давай балакати. Там, у кутку, троє завели річ про теперішнє життя трудне; другі зняли мову — як панів дурили; треті — згадували вчорашнє погуляння, а четверті — про давніше гуторили... Звісно, дванадцять душ: кожен по слову — то й то дванадцять слів. А то ж то як усі разом загомоніли, та той тієї, той своєї! Нічого не розбереш; нічого виразно не чутно; один крик, галас...

Тільки Чіпка — як води набрав у рот. Він мовчки їв, мовчки пив, тепер сидів, мов німий, та з дверей не спускав очей.

— Що це наш отаман притих? — дивлячись на Чіпку, мовить Матня.

Чіпка не чув. Усі глянули на його, зглянулись між собою, засміялись. Чіпка й сміху не чув.

— Чи не набачив лиш чого ласенького, — тягне розмову Лушня. — Він у нас падкий на ласощі...

— Да, да! вот ано и есть... Я сам только што хател гаварить про ефту перепёлку, — перебив його москаль Сидір, що розпрягав коней з Максимом.

— Та вже, поздоров, боже, дядька Максима та дядину Явдоху... — обізався Пацюк. — Таки, що собі, то собі; а то таки й для людей потрудилися...

По хаті розкотився регіт. Максим догадався, з чого сміялись, став і собі тихо реготати. — Та подякує, подякує хтось не раз і не два мені за неї, — одказав він з сміхом.

— Я вже тобі, дядьку, коня он якого достану! — каже Лушня.

— Да на что ему конь, когда у него такая кобылица, — тупо жартував Сидір.

Аж ось двері розчинилися — і, як та ясочка, ускочила Галя в хату. Жарти й розмова затихли; усі здивилися на її хорошую вроду, на зашарене личко, що за ніч мов помолодшало...

Швиденько вона підійшла до столу, ухопила миттю порожні миски та, ні на кого не глядя, не накинувши й оком на Чіпку, скрилася за дверима. Він сидів, як сова, витріщивши баньки...

— Спасибі богові й хазяїнам — за снідання, а мені — що наївся! — перервав німоту Лушня. — Час, братця, додому рушати.

— Чого додому? — обізався Матня. — Хіба тобі тут погано?.. Аби тепло та горілка, то я хоч на цілий вік зостануся...

Усі зареготалися й рушили з-за столу.

— А що ж, справді, пора! Ото тільки; дощ як затявся... А час!

Устав і Чіпка. Подякували хазяїнам, позакурювали люльки та й потягли з двору: одні в одну, другі — в другу руку. Чіпка з своїм товариством пішов у Піски.

Одійшовши уже геть в поле, оглядівся — кисета нема.

— Стійте, братця! — кисет забув... Повернув назад, дивиться — на хвіртці стоїть Галя й гукає:

— А чий кисет? хто кисета забув?

— Що таке? — обзиваються до неї з другого боку.

— Кисет... — піднявши вгору, показує вона.

— Кисет? — не наш! — та й пішли собі.

Чіпка побіг підтюпцем. Тим часом Галя на кисет роздивлялася, розшморгувала, заглянула всередину, полапала рукою та й знову зашморгнула.

— Мій... мій... Галочко! — каже стиха Чіпка, добігаючи до неї.

— — У-у-у, йолопе!.. Як квочка з курчатами, так ти розгубився з своїми думками... Не знаєш, що й дієш... Сунула йому кисет у руку, а сама швидше за хвіртку. Глянув Чіпка на кисет... Що за біс? Тютюну було не більше жмені, а це так оддулося... Що воно? Розшморгнув, полапав — м'яке; витяга — другий кисет, з синьої шовкової матерії, вишитий червоними квітками й кругом обсаджений червоними китицями!.. Очі в його заграли; по виду розлився усміх...

— Любо моя!.. кохання моє! — прошепотів він і весело повернув до товариства.